

طلایه‌دار وحدت بین مذاهب اسلامی

علامه شیخ شلتوت بیش از آن‌که به عنوان یک متفکر و متکلم برجسته شناخته شود، به عنوان یک فقیه و مصلح در راستای تقریب بین مذاهب اسلامی شناخته می‌شود.

علامه شیخ شلتوت بیش از آن‌که به عنوان یک متفکر و متکلم برجسته شناخته شود، به عنوان یک فقیه و مصلح در راستای تقریب بین مذاهب اسلامی شناخته می‌شود.

به گزارش خبرنگار مهر، امروز سالروز درگذشت "شیخ شلتوت" رئیس دانشگاه الازهر و مفتی بزرگ مصر است.

«شیخ محمود شلتوت»، دوم اردیبهشت ماه سال ۱۲۷۲ شمسی، در استان «بحیره» مصر، به دنیا آمد. پدرش «شیخ محمد شلتوت»، خیلی زود از دنیا رفت و «محمود» دوران کودکی خود را تحت سرپرستی عمویش، «شیخ عبدالقوی شلتوت» گذراند. با تشویق او بود که «محمود»، خیلی زود، تمام قرآن را حفظ کرد.

تحصیلات

«شیخ محمود شلتوت»، در ۱۷ سالگی، برای ادامه تحصیل به دانشگاه اسکندریه رفت. وی به دلیل تلاش و مطالعات مستمر و استعداد فراوان، توانست در ۲۵ سالگی، عالی‌ترین مدرک تحصیلی دانشگاه اسکندریه را دریافت کند. او پس از پایان تحصیل، از سال ۱۳۰۳ شمسی، به تدریس در دانشگاه اسکندریه پرداخت و همزمان با انقلاب مردم مصر، به رهبری «سعد زغلول»، علیه استعمار انگلیس، به انقلابیون پیوست و با آنها همکاری نزدیک و مؤثری داشت.

«شیخ محمد مصطفی مراغی» رئیس وقت دانشگاه «الازهر» و استاد «شیخ محمود شلتوت» در دانشگاه اسکندریه، که بر دانش و صلاحیت وی واقف بود، در سال ۱۳۲۰ شمسی از «شیخ محمود شلتوت» دعوت کرد در سطوح عالی دانشگاه «الازهر» تدریس کند. «شلتوت» از این دعوت استقبال کرد و به تدریس در دانشگاه قدیمی و معتبر «الازهر» مشغول شد. او در سال ۱۳۴۲ شمسی، در حالی که از مدت‌ها قبل ریاست شورای افتاوی این دانشگاه را برعهده داشت، رسماً به عنوان رئیس دانشگاه «الازهر» منصوب شد.

آثار و تالیفات

از شیخ شلتوت آثاری در تفسیر قرآن، فقه و علوم دیگر بر جای مانده که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

۱. تفسیر القرآن الکریم: این کتاب جمع‌آوری شده سلسله مقالاتی است که طی چهارده سال در مجله «رسالة الإسلام» درج شده. این کتاب توسط مجمع تقریب بین المذاهب الاسلامیه در سال ۱۳۷۹ شمسی به چاپ رسید. این تفسیر ضمن پرداختن به بحث‌های سنتی تفسیر، نیازهای جدید و مقتضیات زمان و مکان را مورد توجه قرار می‌دهد و فراهم کردن زمینه‌های وحدت اسلامی و تقریب از اهداف آن است. این تفسیر را نه برای مذهبی خاص، بلکه برای همه مسلمین دانسته‌اند.

۲. مقارنۃ المذاهب فی الفقه: این کتاب درباره فقه مقارن تدوین شده است و با جمع‌آوری دیدگاه‌های مذاهب مختلف درباره یک مسئله فقهی، به ارائه نظر متناسب با زمان و مکان و ادله می‌پردازد.

۳. الاسلام عقیده و الشریعة

۴. من توجیهات الاسلام

تلاش برای تقریب مذاهب

آرمان «شیخ محمود شلتوت»، قبل و بعد از ریاست بر دانشگاه «الازهر»، تلاش برای تقریب مذاهب اسلامی بود. او در پاسخ به خبرنگاری که پس از رسیدن «شلتوت» به ریاست دانشگاه، پرسیده بود: «وظیفه و هدف دانشگاه الازهر در

دوره جدید چیست؟»، گفت: «مهم ترین هدف اساسی در برنامه من عبارت است از پیکار با تعصبات و تحقیق و بررسی علوم دینی، در محیطی پر از صفا و برادری و بحث در یافتن بهترین راهی که بتوان به تحکیم روابط دین و ایمان خدمتی کرد و پیروی از دلیل قوی، از هر افقی که بدرخشید. اگر مسلمانان به این مطالب جامه عمل بپوشانند، نیروی بس بزرگ تشکیل می دهند و می توانند با فراغت و آسودگی به بالا بردن شأن و منزلت خود بپردازند و از بار مشکلات گذشته، که مولود تعصب بود، رهایی یابند و در جهان، همچون یک روح، در پیکرهای مختلف درآیند.»

پیش از «شلتوت»، «مراغی» نیز در پی ایجاد زمینه های تقریب مذاهب اسلامی بود که ناگاه جزوه ای جعلی، توسط دست های پنهان و مرموز، میان استادان و دانشجویان «الازهر» پخش شد و فعالیت های او را به شدت محدود کرد. البته انجام این امر به سادگی ممکن نبود. سال ها بود که سیطره استعمار، بر جهل و نفاق دامن زده بود و برخی افراد، دانسته یا ندانسته، به ابزاری برای مانع تراشی در برابر تقریب تبدیل شده بودند. گام برداشتن در این مسیر، هر اندیشمندی، ولو رئیس دانشگاه «الازهر» را گرفتار تیرهای تهدید و توهین می کرد. پیش از «شلتوت»، «مراغی» نیز در پی ایجاد زمینه های تقریب مذاهب اسلامی بود که ناگاه جزوه ای جعلی، توسط دست های پنهان و مرموز، میان استادان و دانشجویان «الازهر» پخش شد و فعالیت های او را به شدت محدود کرد.

با این حال، «شیخ محمود شلتوت»، حاضر نبود از آرمان مقدسش عقب نشینی کند. او به تهدیدها و توهین ها واقعی نمی گذاشت. به همین دلیل در اقدامی انقلابی اعلام کرد که فقه مذهب شیعه نیز همچون مذاهب اهل سنت، باید مورد توجه قرار گیرد و در دانشگاه «الازهر» تدریس شود.

متن یک فتوای تاریخی

فتوای تاریخی «شیخ محمود شلتوت»، روز ۱۷ ربیع الاول سال ۱۳۷۸، صادر شد. از او پرسیده بودند: «عده ای از مردم معتقدند که هر فرد مسلمان، برای آنکه عبادات و معاملاتش صحیح انجام گیرد، باید تابع احکام یکی از مکتب های معروف چهارگانه باشد و در میان این مکتب های چهارگانه، نامی از مکتب شیعه امامی و شیعه زیدی برده نشده است. آیا جنابعالی با این نظر کاملاً موافقید که پیروی از مکتب امامیه اثنی عشری، مغایرتی با دین ندارد؟»

و او در پاسخ گفته بود: «۱. دین اسلام بر احدی از پیروانش متابعت از مذهب خاصی را لازم نمی شمرد، بلکه ما می گوئیم: برای هر فرد مؤمن چنین حقی است که بتواند در ابتدای امر، از هر یک از مذاهبی که صحیحاً نقل شده و در کتاب های مخصوص، احکام آن مذهب نوشته شده است، پیروی کند. همچنین کسی که از یک مذهب، از این مذاهب، پیروی می کرده است، می تواند عدول به مذهب دیگر کند، هر مذهبی باشد، و در این عمل باکی بر او نیست.

۲. مذهب جعفری، معروف به مذهب امامی اثنی عشری، مذهبی است که شرعاً پیروی از آن مانند پیروی از مذاهب اهل سنت جایز است. سزاوار است مسلمانان این مطلب را بدانند و از عصیت و طرفداری های بی جا و بدون حق و حمایت از مذهب معینی خودداری کنند. دین خدا و شریعت او، تابع مذهبی یا منحصر در مذهبی نیست. هر کس به مقام اجتهاد فائز شود، عنوان مجتهد بر او بار می شود و در نزد خدای تعالی عملش مقبول خواهد بود. جایز است برای کسی که اهلیت نظر و اجتهاد ندارد از آنها تقلید کند و به آنچه در فقهشان مقرر داشته اند، عمل کند و در این مسئله بین عبادات و معاملات تفاوتی نیست.»

تأسیس کرسی فقه مقارن

«شیخ محمود شلتوت»، به این فتوا اکتفا نکرد. او به منظور تقویت روند تقریب مذاهب اسلامی، کرسی «فقه مقارن» را در دانشگاه «الازهر» تأسیس کرد. معنای فقه مقارن، «جمع بین فتاوا و آرای عالمان مذاهب در کنار هم، با ادله آنها و با اجرای موازنه و بررسی آن ادله، برای به دست آوردن قول برتر و قوی تر است.» شلتوت معتقد بود: «فقهای مسلمان، باید به دور از تعصب ها و هواهای نفسانی، هر رأی و اندیشه ای را که در تحکیم مبانی اسلام مؤثرتر است و رفاه خانواده و اجتماع را بهتر تأمین می کند، از یکدیگر بپذیرند.»

او در عرصه عمل نیز پیرو همین رویکرد بود و بدون هیچ تعصب جاهلانه ای، آرای فقهای سایر مذاهب اسلامی را، در صورتی که از نظر سند و استدلال قوی تر بودند، بر نظر خود ترجیح می داد. «شلتوت» در راستای معرفی بهتر منابع دینی مذاهب اسلامی، بر تفسیر ارزشمند «مجمع البیان»، اثر «شیخ طبرسی»، عالم مشهور شیعه، مقدمه ای نوشت. بعدها این تفسیر به همراه مقدمه «شلتوت» و پاورقی های علمای دانشگاه «الازهر»، توسط دارالتقریب مذاهب اسلامی، به چاپ رسید. «شلتوت» نقش مهمی در تأسیس مرکز «دارالتقریب مذاهب اسلامی» داشت.

تقیب تکفیر

«شیخ محمود شلتوت» نسبت به تکفیر مسلمانان توسط پیروان برخی فرقه‌ها، مانند «وهابیت»، اعتراض کرده و درباره آنها گفته بود: «خیر و صلاح ما و آنان ایجاب می‌کند به جای اینکه مردم را مشرک بخوانیم و به ضریح اولیا، که بعضی مربوط به شخصیت‌های عظیم الشان اسلام هستند، «بت» اطلاق کنیم، کوشش خود را به کار بندیم تا افراد عوام و جاهل را تعلیم دهیم و از تکفیر مردم و اسائه ادب به ارواح طاهره بپرهیزیم.»

تقریب در عرصه سیاسی

فعالیت‌های «شلتوت» برای تقریب مذاهب اسلامی و تقویت وحدت مسلمانان، به صدور فتاوی‌ای شرعی و تدریس فقه سایر مذاهب اسلامی در دانشگاه «الازهر» محدود نمی‌شد.

او در عرصه سیاسی نیز حضوری پر رنگ داشت. پس از آنکه محمدرضا پهلوی، در اقدامی ضد اسلامی، موجودیت رژیم صهیونیستی را به رسمیت شناخت، «شلتوت» در تلگرافی به آیت‌الله بروجردی نسبت به این کار شاه اعتراض و از تأثیر آن بر روند رو به رشد «تقریب» اظهار نگرانی کرد و نوشت: «ما دو بار برای شاه تلگراف فرستاده، خاطر نشان کرده ایم که این اقدام وی بهانه‌ای برای کسانی است که خواهان قطع روابطی هستند که ما برای تقویت آن تلاش کرده ایم. مسلماً شما نیز از این عمل متأثرید و برای محکوم کردن آن به شدت خواهید کوشید و قطعاً اقدام جنابعالی تأثیر نیکویی خواهد داشت.»

پس از آنکه محمدرضا پهلوی، در اقدامی ضد اسلامی، موجودیت رژیم صهیونیستی را به رسمیت شناخت، «شلتوت» در تلگرافی به آیت‌الله بروجردی نسبت به این کار شاه اعتراض و از تأثیر آن بر روند رو به رشد «تقریب» اظهار نگرانی کرد.

شیخ شلتوت همچنین در جریان قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ شمسی در ایران اعتراض خود را نسبت به دستگیری امام خمینی و کشته شدن عده‌ای از مردم ایران نشان داد و در نامه‌ای از عموم مسلمانان خواست که از علمای مجاهد ایران پشتیبانی کنند.

در قسمتی از این پیام آمده است: «هشدار می‌دهم به مسلمانان همه کشورها و به ملت ایران که این تجاوز و دست‌درازی بی‌شرمانه را به سادگی نگاه نکنید و به تمام نیرو برای نجات علمای ایران از چنگال دژخیمان دیکتاتور ایران مبارزه کنید.»

شیخ شلتوت بعد از این اعلامیه طی تلگرافی خطاب به محمدرضا شاه رسماً خواست از تجاوز به «حریم روحانیت» خودداری کند.

رحلت

مرحوم شیخ محمود شلتوت، این طلایه دار تقریب و منادی وحدت اسلامی، سرانجام در ۲۴ آذرماه سال ۱۳۴۲ شمسی (۱۳۸۳ قمری)، در هفتاد سالگی، در قاهره درگذشت.

«شیخ آقابزرگ طهرانی»، صاحب کتاب ارزشمند «الذریعه»، در پیام تسلیت خود به مناسبت درگذشت «شلتوت» و به نمایندگی از علمای نجف، نوشت: «او از مصلحان با اخلاص بود. همه علمای نجف اشرف، که به فضیلت و جهاد این شخصیت بزرگ آشنا بودند، از فقدان آن مرحوم متأثر شدند. از سوی همه علمای نجف، به شما و علمای الازهر شریف، تسلیت عرض نموده، امیدواریم خداوند ایشان را غریق رحمت و رضوان خود گرداند. به دوستانش صبر عنایت کند و برای ایشان اجر مقرر دارد. امیدواریم خداوند مانند او مخلصینی به مسلمانان عنایت فرماید تا جای خالی را که با وفات وی پدید آمده است، پر کنند و جهاد وی را تداوم بخشند.»